Chris Groeneveld

Auteursrecht versus behoud van elektronische publicaties

Elektronische publicaties hebben een vrij korte levensduur en de informatietechnologie verandert snel. Het langdurig bewaren van elektronische publicaties vraagt een actief beleid, dat noodzakelijk gepaard gaat met kopiëren. Dat staat op gespannen voet met het auteursrecht.

De fysieke drager van een elektronische publicatie is geen lang leven beschoren, maar al lang voor de drager vergaat is de bijbehorende apparatuur en programmatuur verouderd. Reeds op dit moment dreigen elektronische publicaties van vijf of tien jaar oud, bijvoorbeeld DOS-publicaties op diskette of MSX-publicaties op tape, verloren te gaan.

Om elektronische publicaties ook op de lange termijn raadpleegbaar te houden zijn verschillende technieken beschikbaar. Trudi Noordermeer doet die technieken elders in dit nummer uit de doeken. Het - auteursrechtelijk - minst ingrijpend zijn viewers en emulatoren. Deze hulpmiddelen worden gebruikt om als het ware vanuit de nieuwe technische omgeving te kijken naar publicaties in hun oorspronkelijke technische omgeving of vorm. Maar er komt een moment dat de fysieke drager vergaat. Ruim voordien moet de bibliotheek de te behouden publicatie migreren. De eenvoudigste situatie is die waarbij de drager ververst wordt, maar de publicatie identiek blijft. Hier is sprake van kopiëren, hetgeen wettelijk alleen met toestemming van de auteursrechthebbende mag gebeuren. Van een werkelijke verveelvoudiging is geen sprake. Zoals bij het verdoeken van een schilderij wordt alleen de oude drager vervangen door een nieuwe. Helaas doet dat juridisch niet ter zake. Verversen is dus niet zonder meer toegestaan. Hetzelfde geldt voor het overzetten van een publicatie op een ander type drager, bijvoorbeeld van cd-rom naar harde schijf.

Sommige publicaties verouderen in technische zin zo sterk dat ze niet meer met emulatie of viewing te raadplegen zijn. Er rest dan geen andere mogelijkheid meer dan de publicatie te converteren. Dat compliceert de zaak nog wat meer omdat er nu niet alleen gekopieerd wordt, maar ook gewijzigd. In het beste geval verandert alleen de techniek achter de publicatie, maar het is niet uit te sluiten dat ook de 'look and feel' van de publicatie wordt aangetast. In auteursrechtelijke termen betekent dit dat niet alleen het verveelvoudigingsrecht in het geding is, maar ook het 'persoonlijkheidsrecht'. Dit houdt in dat een maker zich kan verzetten tegen wijziging of aantasting van zijn werk.

Drs. C. Groeneveld is beleidsmedewerker bij de Koninklijke Bibliotheek.

Wat is auteursrechtelijk beschermd?

De Nederlandse auteurswet noemt onder meer geschriften, afbeeldingen, muziekwerken, films en computerprogramma's als typen werken die beschermd zijn. Behalve de makers hebben ook de uitvoerende kunstenaars, producenten van 'fonogrammen' en omroeporganisaties een aan het auteursrecht verwant recht. Binnenkort zal in Nederland ook een wettelijke bescherming gaan gelden voor databanken. Veel elektronische publicaties zullen een combinatie zijn van verschillende werktypen, en ook de samensteller van zo'n 'verzamelwerk' kan een auteursrecht op het geheel hebben. Daardoor kunnen verschillende rechten op één publicatie rusten.

Het is dus zeker dat op vrijwel alle elektronische publicaties een of ander auteursrecht(achtig) recht rust: als de onderdelen zelf al vrij zouden zijn van auteursrecht, bijvoorbeeld doordat het recht verlopen is (zeventig jaar na de dood van de maker), dan rust op de samenstelling van het geheel waarschijnlijk auteursrecht, en vaak zal ook de databankbescherming nog van toepassing zijn. De op een cd-rom meegeleverde programmatuur zal ook bijna altijd auteursrechtelijk beschermd zijn, tenzij die uit het publiek domein afkomstig is.

Omdat een publicatie waarschijnlijk altijd beschermd materiaal bevat, moet voor het kopiëren ervan toestemming aan de rechthebbende gevraagd worden.

Licenties

Stel nu dat een bibliotheek een publicatie, bijvoorbeeld de cd-rom *Encarta Encyclopedie*, voor conserveringsdoeleinden wil kopiëren naar een nieuwe drager. Wettelijk mag dat niet, maar misschien is er met de uitgever wat te regelen. In het beste geval is die enthousiast voor de plannen van de bibliotheek.

Het ligt voor de hand dat uitgever en bibliotheek in goed overleg een licentie opstellen. De uitgever geeft daarin toestemming de cd-rom te kopiëren en zonodig te converteren. De bibliotheek belooft dat zij alleen zal kopiëren als dat noodzakelijk is voor het behoud van de publicatie, en zij belooft bovendien eventuele conversies zodanig uit te voeren dat de *Encarta Encyclopedie* zo min mogelijk wordt aangetast.
Helaas kan de bibliotheek er zelfs met deze licentie op zak niet zeker van zijn rechtmatig te handelen. De kans bestaat dat de uitgever zelf voor onderdelen van de publicatie een licentie heeft moeten verwerven. In die licentie zou dan moeten zijn opgenomen dat de uitgever de bibliotheek mag 'sublicentiëren', vaak zal dat echter niet het geval zijn.
De uitgever zou het probleem dat de bibliotheek hierdoor heeft kunnen oplossen door haar te vrijwaren voor de eventuele claim van een rechthebbende, maar het lijkt onwaarschijnlijk dat een uitgever zover zou willen gaan, alleen om een bibliotheek een plezier te doen.
Een andere mogelijkheid zou zijn dat de uitgever alle betrokken rechthebbenden alsnog toestemming vraagt voor conservering door de bibliotheek, maar de uitvoerbaarheid daarvan blijkt gering als we bedenken hoeveel rechthebbenden er schuil kunnen gaan achter één publicatie. Elektronische publicaties bestaan over het algemeen uit meer dan één werk. Teksten zijn vaak geschreven door meer dan één auteur, illustraties kunnen afkomstig zijn van meerdere kunstenaars, en software kan bestaan uit meerdere componenten.
Licenties zijn dus in de praktijk geen oplossing. Theoretisch ook niet trouwens, want van sommige persoonlijkheidsrechten kan een maker volgens onze auteurswet zelfs geen afstand doen, al wil hij nog zo graag.

Wettelijke beperkingen

Waarom moeilijk doen als het zo eenvoudig kan? Waarom niet een bepaling in de auteurswet opnemen die het een bibliotheek mogelijk maakt te kopiëren en te converteren voor conserveringsdoeleinden?
Dat is inderdaad een heel redelijke optie, die alle betrokkenen veel soesa bespaart. In bijvoorbeeld Amerika en Engeland bestaat al een dergelijke voorziening. De makers zijn tevreden want hun werken blijven bewaard, en hetzelfde geldt voor de uitgevers. Bovendien worden zij niet geregeld lastig gevallen door weer een van de talloze bibliotheken die de *Encarta Encyclopedie* hebben gekocht.

Verversen is geen verdoeken

Dragers van elektronische informatie vergaan. Een cd-rom bijvoorbeeld gaat naar verwachting dertig tot vijftig jaar mee. Gesteld dat het platform en het format van de informatie na dertig jaar nog bruikbaar zouden zijn, dan zal toch tenminste de fysieke drager vervangen moeten worden. Terecht dringt zich de gelijkenis op met het verdoeken van een schilderij: het verouderde linnen wordt van de verf gepeuterd, en vervangen door een nieuw doek. Helaas kan een cd-rom niet van de bits en bytes worden losgepeuterd. De informatie, de verf, moet worden gekopieerd naar de nieuwe drager. Op grond van de auteurswet mag kopiëren, 'verveelvoudigen' in auteursrecht-termen, echter alleen gebeuren met toestemming van de maker.
In feite is er natuurlijk geen sprake van verveelvoudigen, want de oude bytes worden direct vernietigd, en na de conservering resten niet twee maar één publicatie. Helaas doet dat juridisch niet ter zake. Een bibliotheek die een elektronische publicatie wil kopiëren om die te conserveren zal dus in beginsel (nog) toestemming van de maker moeten vragen.

En de bibliotheken hoeven niet voor elke cd-rom die zij willen conserveren de uitgever op te sporen en om toestemming te vragen, met het risico geen toestemming te krijgen omdat de derde violist van het orkest dat een geluidsfragment van tien seconden vertolkt, dwarsligt.
Zo'n wettelijke voorziening om conservering mogelijk te maken is een reële optie. Toen onze auteurswet werd geschreven kon men nog geen rekening houden met conservering van elektronische publicaties, simpelweg omdat die nog niet bestonden. Het formuleren van zo'n wettelijke beperking op het auteursrecht wordt nu inderdaad overwogen, maar is geen sinecure. Als er een wettekst zou komen moet die aan alle belangen recht doen: zowel die van de makers, als die van de uitgevers en de bibliotheken. Zo moet het absoluut duidelijk zijn dat de beperking slechts geldt voor conserveringsdoeleinden zonder commercieel oogmerk. De definitie daarvan is niet eenvoudig. De maker moet ook een redelijke garantie hebben dat de bibliotheek bij eventuele conversies zo dicht mogelijk bij het origineel blijft, anderzijds moeten de inspanningen daarvoor van de bibliotheek weer niet exceptioneel worden.
De wettekst moet ook zo geformuleerd worden dat hij niet direct achterhaald wordt door de technologische ontwikkelingen van de komende jaren, een bekende maar moeilijk te vermijden valkuil. Zo moet er bijvoorbeeld aan gedacht worden dat bibliotheken de mogelijkheid krijgen om tijdsloten of andere technische beveiligingsmaatregelen te verbreken als dat nodig is voor conservering. Maar wat staat ons aan soortgelijke ontwikkelingen nog te wachten?

Overleg

De laatste jaren is er veel gediscussieerd over de vraag hoe het auteursrecht moet worden aangepast aan de digitale omgeving, en de meningen daarover verschillen soms sterk. Maar over het conserveringsproblem is men het altijd opvallend snel eens: daarvoor moet een redelijke oplossing te vinden zijn. Iedereen ziet immers het belang van het behoud van cultureel erfgoed. Makers, uitgevers, bibliotheken, auteursrechtdeskundigen en overheid zullen in de komende tijd ongetwijfeld tot een goede regeling komen, maar er zal intensief overleg voor nodig zijn.

Dit artikel is gebaseerd op *Auteursrechtelijke problemen van preservering van elektronische publicaties* / Instituut voor Informatierecht (IVIR). Amsterdam, 1998.